

A ZÖLD KÉZ

Képek... képek... képek... Az egyik narancsvörösben fürdik, a másik szomoru-szürkében, hol egy táj mosolyog a vászonról, hol egy kemény munkasarc szigorul rám. Tele van velük a csöppnyi műterem, s magyarában sorakoznak a padlásokon és a spájzban is. Ugy lapozgatók közöttük, mintha a családi fényképeket nézegetném otthon. A mester rám se bocsint, hagyja, hogy durkáljam vásznait, lesöpörjem róluk a pokhálót. A véleményemre sem kíváncsi. Nem vagyok sem kritikus, sem vásárló, egyszerűen csak bejáratos vagyok hozzá évek óta, afféle barát, akinek minden gondolatát ismeri már, s aki mindent tud róla is. Igen, a képek történetét is tudom. Ezt Nagymaroson festette, ezt meg a bajai artéren. Ez az asszony itt Mária néni a Béke Termelőszövetkezetből, az a kaszaka-lapáló férfi pedig a veje. Avas szalonán készült vásznak... Két hétig hátizsákból evett a mester, amikor ezeket pingálta, s a köszönet csak annyi volt, amikor a szigón is rákerült a kép jobb sarkára: „Hogy ez lenne a Gábor?... Mért nem írat az úr szemüveget? Az SZTK olcsón csináltat!”

Hanyadszor nézem végig őket újra én is! Hanyadszor biztatom a gyerekkori jó barátot: „No, lásd, ez az! Ez úgy mellbevágja az embert! Megtaláltad végre a színeidet, a mondanivalódat!” És ő mindig csak rálegyintett. „Tudod, más ipar ez, mint az írás... Veszél egy ceruzát és egy szál papírt, két fillér az egész. Nekem először vászon kell meg festék, aztán idő, olyan idő, amelynek esetleg sose lesz kamatja, s mikor már minden együtt van és lelkiismeretem szerint minden jó, zsűri kell és vásárló. Ha csak a vászon és a festék árát számolom is, nézd, egy vagyont, amit itt hetente durkálsz. Megkoptalt forintok kiabálnak csak az anyag ára után! Egy pár harisnya az asszonynak, egy liter bor a bécsi szület után... — vászonra és festékre váltva.”

Ilyenkor mindig szoktam mondani valami vigasztaló közhelyet. Olyanokat, hogy tulajdonképpen már felfedezték és megbecsülik, vásárolt tőle a tanács és a múzeum, minden kiállításra hivatalos, s magam is kinyilvánítottam a képzőművészet iránti rajongásomat — veszek tőle egy képet, baráti áron, részletre, hiszen olyan megértő, amikor bejelentem, hogy most újra nem tudtam kiszorítani az esedékes summát, de ha majd nagyobb összeget kapok valahonnét, egyben nyújtom át az egészet.

Hát így vagyunk mi a mesterrel már évek óta. Hiszünk egymásban. Sokszor földhöz csapta már a palettát, olyasforma gondolatokkal, mint Csokonai olykor a pennát: „Az is bolond, aki poetává lesz Magyarországon”. De akkor mindig eljött hozzám és én mindig életet injekciótam bele, biztatással, néha tán ámitással is. „Csak csinálj, csinálj, elfáradni és belefáradni nem szabad! Majd meglátod, egyszer még mind kihúzzák a képeidet a spájzból meg a padlások feljéről, csak egy pillanat kell, egy szerencsés fordulat...”

Hiszen csinálta volna ő akkor is, ha kést döfök a hátába. Erre született, s a biztatásra is csak azért volt szüksége, hogy ne érezze: egyedül az ő mániája a pikúra. Igénye volt arra, hogy még valaki higgye tevékenységének társadalmi hasznosságát.

Mikor legutóbb nála jártam, hogy kussassak képei limbusában, újra megfogalmaztam a biztató rigmusokat jó előre. Legnagyobb meglepetésemre azonban széles mosollyal fogadott, új fotelre ültetett és konyakot hozott.

— Mi történt? Örököltél, lottón nyertél?

— Örökögt! Befutottam! — Látod-látod! Hát mit lelkelek én neked évek óta! Hányszor papoltam, hogy a tehetség...

— Egy szót se! Idealista duma! — Már megbocsáss! Emlékezz csak, meg akartad gyújtani az egész magyárt! En fogtam le a kezét. Tőlem kaptál egy kis szellemi verátömlést...

— Sokra mentem vele! A te tanácsaid csak arra voltak jók, hogy másnap is lessek és tovább szaporodjanak a vásznak a padlások feljéről. A te tanácsaidért ohasem adtak volna egy vekni kenyeret. Magasabb éss kellett ehhez, barátom!

Magasabb ész? Nohiszen, szép hála a biztatásért!

— Barát, kritika, közönség — pelyva... Egy zöld kéz kellett, barátom, egy forcsos ujjakban végződő zöld kéz!

Ennek agyára ment a művészi gőz!

— Miféle zöld kézzel beszélsz? Valami nagy ember nyúlt a hónod alá? Magas pártfogóra tettél szert?

Nevetett. Először csúfondárosan, magas és mély bugyborékolással, aztán kényszeredetten. Végül egészen szájjára fagyott a mosoly, s keserűséggé torzult.

— Ezt nézd meg! — emelt egy vásznat a festőállványra.

— Megörültél? — csodálkoztam rá, hiszen egyik legszebb képét láttam, amelyen

ilyen bámulnivaló volt a kaszások ritmusa, amelyen fekete vonalakká váltak az izmok, s a szürke háttér volt benne a némes fáradtság. A munka dobolt ezen a vásznon, az emberi akarat egysége, de most egy torz zöld kéz nyúlt az alakok fölé a jobb sarokból, olyan ujjakkal, mint az inda. Egy kompozíció, amelybe beleolakszik valami rettenetes disszonancia, amelyet szétrombol egy vízió, egy irrealitás.

— Lásd, ez a kéz emelt fel! — Te örült vagy! Micsoda ostoba dívat áldozata lettél? Az egyik legszebb vásznadat tetted tönkre valami ostoba hobbyért!

— Nyugi, fiú! Nyugi! Becsüld meg ezt a kezét! Ez emelte le a vállamról a gondot. Ez hívta fel rám a zsűri figyelmét! Ez a kéz!

Aggódni kezdtem érte, mert gyenge idegzetű ember volt. Mi kell ahhoz, hogy egy ilyesforma egyéniség összeroppanjon és időnként átevezzen a gátlástalanság vizére? Eszrevette az arcomon a gondot és nem késelt sokáig a magyarázattal.

— Most azt hiszed, hogy hülye vagyok. Több eszem van, barátom, mint három esztétikusnak és hat művészettörténésznek. Mert amikor bemutatott hat képe-men meglátták ezt a zöld kezét, megállt rajta a szemük! Nézték, nézték, először a képeket, aztán egymást, és megkértek, hagyjam őket magukra egy kis tanácskozással. Fél óra is eltelt, mire hívtak. S mit gondolsz, mit mondtak?

— Nem tudom, de nagyon nagyot csalódnék, ha elajultak volna ettől a zöld kéztől.

— Nem ájultak el. Nézték, nézegették a képeket, csóválták a fejüket, s aztán az elnök megszólalt: „Kedves mester! Ezek a képek egyöntetűen megnyerték a zsűri tetszését. Egészséges realizmusa, színharmoniaja, szerkesztésmódja avatott művészre vall. Képeit egytől egyig besorolnánk a kiállítás anyagába, s tematikájuknál fogva kelendőségük miatt sem aggódnánk. Csak az a zöld kéz... az esztétikailag, művészileg teljesen idegen a kompozíciótól, és megmagyarázhatatlan... Lehet, hogy sokak szemében eredetiségnek tűnnek, lehet, hogy bizarrsága miatt megkapna akár műértőket is... Mi azonban ebbe nem tudunk belemenni. Ellenben ha úgy gondolná... ha hajlandó volna korrigálni...”

— Mire te?

— Akkor én megmagyaráztam ennek a zöld indakéznek a művészi funkcióját. Már magam sem tudom, mit mondtam, valami kozmikus felelemlésemről, lidércnyomásról beszéltem, a fenyegetett harmóniáról, a disszonancia uralmának szüntelen világvesztélyéről, meg ilyenekről, majd végül hagytam magam meggyőzni. Nehezen ugyan, de belementem, hogy a zöld kéz eltűnjön ezekről a képekről.

— Ilyen trükkökkel élsz?

— Valami bolondos perc szülte ezt az ötletet.

— Eszerint a zsűrinek festtetted azt a zöld mancsot?

— Kifejezetten. S lehet, hogy legközelebb piros rombuszal takarom el a képek egy részét, majd sárga körrel. Egy kis op-art..., egy kis link-art...

— Meg vagyok döbbenve. Hiszen ez közönséges szélhámoság!

— Nevezd, aminek akarod. Azóta már lefestettem a zöld kezeket, helyreállítottam mindent úgy, ahogyan első formájában volt. Semmit sem vettem a művészetem ellen.

— De hiszen...

— De hiszen..., de hiszen... Csak te ne prédikálj! Jobban teszed, ha magad is tanulsz ebből valamicskét.

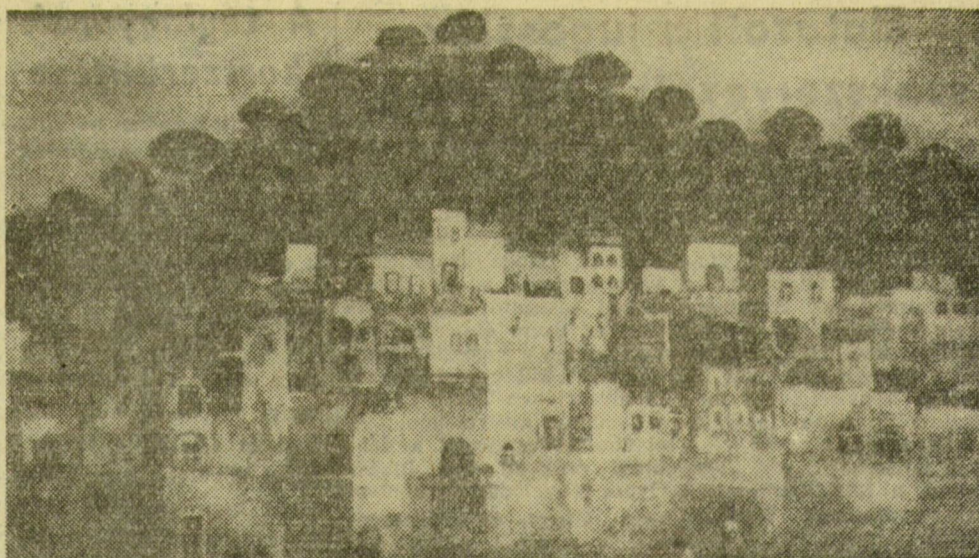
— Hiszen, ha festeni tudnék...

— Festeni? Hát csak egy művészet van a világon? Írni is lehet zöld kezét, kedveském!

— Hagyj a bolondságaidkal!

— Várj csak! Mindjárt világosságot gyújtok az elmédben. Teszem azt, van egy témád. Megírod szíved szerint, elmondasz benne mindent, amit egyébként is akarsz. S mikor mindezzel kész vagy, átnézed és kitapogatsz, hol lehet belekombinálni egy kis egzisztencializmust, egy kis dekadenciát, egy kis modernizmust. Jó, jó, én tudom, hogy mi a véleményed ezekről az alkotói módszerekről. Én tudom, hogy sem az eszed, sem a szíved nem ilyen rugókra jár. De ha elviszed a szerkesztőnek, azt fogja mondani: „Hm..., hm..., egészen sikerült írás ez... őszintén mondom, nagyon tetszik... Csak ez a néhány részlet itt, amit ceruzával megjelöltem, ez problematikus. Valahogy úgy tetszik, mintha engedményt tenne helyenként polgári irányzatoknak, mintha holmi ellenzékiességgel kacérkodna”. Akkor te egy darabig véded, majd lemondasz ezekről a részletekről — s marad: az eredeti, amit te akartál, amit te gondoltál, amit te izzadtál ki! Próbáld meg.

Kéziratok..., kéziratok..., kéziratok... Az egyik humoros, a másik lehangelő. Bőven van belőlük a fiókokban, s csomagolópapír helyett jutottak ívek a stélázi csikjára is. De most mind újra frásztalomra kerül. A sorok közé itt-ott beütöm én is a zöld kéz villanymatját.

GALAMBOS TAMÁS:

SZICILIA

Tömörkény levele Cserzyhez

Mulasztásunk, hogy még nem gyűjtöttük össze, nem tettük közre Tömörkény István leveleit. Nem nagy földadat lenne pedig, hiszen az író nem sokat adott ki kezéből. Azt tartotta: sok levél, sok baj. Néha mégis rákényszerült ő is a levelírásra, különösen, ha városától valami okból messze került. Eddig jobbra a katonakorából való pár levelét ismerjük.

Tömörkény 1900 ősze óta bajlódott a tüdejével; nem volt tehát véletlen, hogy 1917 tavaszán tüdőgyulladás vitte el. 1906-ban tüdővérzést kapott; a vizsgálat morbus hungaricus, tüdőbajt állapított meg. „A dolog az ép koromban — írta az életrajza. Nyaralásukat Felkán pen negyven éves író Burker Gusztávnak — nem na mentek át Poprád nyaralótelepére, Virágvölgybe (Blum-

menthal), ahonnan bejárták a környéket: Tátrafüredre, Lomnicra, a Csorba-tóhoz kirándultak, s így jutottak el Gánócra is. A levélben említett felkai orvos, dr. Daitz Ede, a Tátra Múzeum igazgatója, együtt volt az íróval a múzeumi tisztviselők természetrajzi tanfolyamán 1901-ben.

Ami a levelet illeti, néhány érdekes életrajzi adaton kívül elsősorban az író etikájára és higgadságára vet tanulságos világot. Valamelyik szegedi nyomda úgy akart új munkához jutni, hogy szegedi írók műveinek sorozatát kívánta meghirdetni. Reklámul elsősorban a már országos hírű, befutott író kínálkozott: Tömörkény.

Péter László

KEDVES MISKÁMI!

Nem felelhettem leveledre azonnal, mert nem voltunk az nap Virágvölgyön: a sógoromnál voltunk bent Poprádon ebéden.

Most is Gánócrról írok, ahova ájtötünk a hegyen gyalog.

Ami a kérdéselt dolgot illeti, azt ajánlom, várd meg, míg valakitől valamely komoly ajánlatot kapsz. Addig légy se hal, se hús. Elvégre egy negyvenezer forintos üzleti vállalatnak komoly bázisának s valamely vezető fejének kell lennie. Az ilyesmit nem lehet úgy építeni, mint a szerkesztőségi szobákban a légvárat. Van tapasztalatom felőle abból az időből, mikor a Napló szerkesztősége kiadta a Vizenjárók cz. könyvemet — azzal is volt sok hűhó, a vége pedig az volt, hogy ha a város meg nem vesz a könyvből 100 darabot, még a nyomdaköltséget sem tudták volna kifizetni.

Azt hiszem, ráérünk még a dologról otthon is beszélni, 16-an honn lesznek.

Egyelőre csak annyit, hogy én aligha mehetek bele a dologba. Nem rajtam áll, hanem a budapesti kiadomón, akihez tíz évre írott szerződés köt, s e tíz évből eddig csak kettő telt el. Ez a szerződés

Gánóc, 1906. július 30.

arra kötelez, hogy másutt nem adhatok ki könyvet, csak nála, viszont őt kötelez, hogy évente legalább egy ötletnyi munkámot megvesz és kiad. A szerződés csak akkor bomlik fel, ha vagy én nem tudok kéziratot adni, vagy ha azt ő nem hajlandó kiadni.

A szerződés nekem igen megfelelő, a czég (Singer és Wolfner) igazán úri ember módjára viselkedik velem szemben. Tavaly például 500 Korona járt volna tőle, de, tekintettel a tavalyi könyv üzleti eredményeire: 800 Koronát küldött. Erthetőnek tartod bizonyára, hogy ilyen kiadóval szemben nem követ el az ember szerződésszegést.

Egyébként, mondom, majd beszélhetünk erről még otthon.

Mi nagyon jól vagyunk itt, egészségünk két doktor ügyel, a poprádi meg a felkai orvos, aki mint múzeumigazgató régi jó barátom. Az élet olcsó: egy uzsonna Újszegeden bizonyára drágább, mint e helyeken.

Kedves családotat szívből üdvözölve marad szerető barátod

PISTA

A gyűrű

Aki azt hiszi, hogy a gyűrű, amelyet e történet „hőse”-vé avat, valami különleges gyűrű volt, meglehetősen téved. Nem ölelt apró cirádkkal különös metszésű és sejtelmesen csillogó követ, nem volt titkos társaság megkülönböztető jelzése, nem lehetett öblös fejében méregfolyat elrejtteni, s varázsereje sem volt mindenható szellemek megidézésére. Arról nem is beszélve, hogy még pecsétviasz szétmázolására sem lehetett alkalmazni, mivel valójában csak egyszerű arany karika volt. Eppúgy lehetett 14 karátos, mint több vagy kevesebb. Tulajdonképpen senki sem tudta, hogy mennyi. Egy azonban biztos: valódi arany volt, s az arany mivoltába vetett általános hitet még ez a cinikusnak tűnő megjegyzés sem tudta megrendíteni:

— Arany? Ugyan, szíví, trombita ez. Eppen csak meg nem szóla!

Nyilvánvaló, hogy a sárga frigség hangja volt ez a pesti... utcai leánygimnázium IV/B osztályában, de senki sem méltatta különösebb figyelemre. S végeredményben nincs is azon semmi meglepő, hogy a IV/B-ben ez volt az időtájt a legszebb, a legcsodálatosabb gyűrű, amit valaha láttak — a Saturnus gyűrűjét is beleértve.

— Haláli! — mondták a lányok, s ez náluk az értékeles legmagasabb foka volt. Azt mondták ugyanis a Háború és békére, Belmondóra, a fagyaltára, a törpe túsarkú cipőre, a házibulira és a temetésre is.

A gyűrű tulajdonosa és egyedül jogos, igaz birtokosa szép, sudártermetű leány volt. Fejjel magasabb mindenki-

nél a IV/B-ben. Egy házi szépségversenyt az osztály esze ezzel a lemondó sóhajjal értékelte ki:

— Hja, neki könnyű. Az emberi kor legvégső határán levő férfiak is megfordulnak utána.

Ez tette-e vagy valami más, a szép, sudártermetű leány kezét megkérte valaki. Akadt az osztályban, aki tudni vélte, hogy csuda klassz pali, egy menő fej, aki talpig férfi. Mások arról suttoztak, hogy tulajdonképpen a leány apjának hajdani barátja és a papa egy korábbi szívességért adja neki a leánya kezét.

Volt, aki romantikus megoldásokat keresett, s gyerekkori szerelemről beszélt, amíg ki nem derült, hogy a völgyben vidéki állatorvos, egy nyakigláb, szőke fiú, 28 éves, motorja van, de még az esküvő előtt egy Skoda Octaviát vesz, mert azzal könnyebb egyik faluból a másikba járni. Az eljegyzéshez vezető ismeretségi pedig az elmúlt nyáron a balatonföldvári Keringőben kötött, ahol a fiú felkérte táncolni a leányt.

Az iskola életét felkavaró ügy akkor kulminált, amikor a leány szülei engedélyt kértek az igazgatótól, hogy lányuk eljegyezhesse magát, amit az igazgató összeegyeztethetetlennek ítélt az iskola rendtartásával, és meg is adott. Aztán lezajlott az eljegyzés is. Az osztály tagjai közül senkit sem hívtak meg, ami általános sértődöttséget váltott ki a IV/B-ben.

— Bezzeg a dirit meghívták — jegyezték meg, jelentőségteljes hangsúllyal, utalva a küszöbönálló érettségire.

A sértődöttséget azonban elfújta a gyűrű, amely csak ekkor lépett a maga fényes valóságában színre. A gyűrű szenciació lett, egyedülálló érdekesség, amelyet mindenki megnézett, mindenki kézbevetett és mindenki felpróbált. Azon a héten lóttak fel éppen Gagarint az űrbe. Hiába keringett azonban az első űrhajós a súly-